

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-538-9-26>

ВИМОГИ ДО СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Політова А. С.

ВСТУП

В умовах реформування системи кримінальної юстиції в Україні, приведення у відповідність положень законів та підзаконних актів до Європейського Союзу, а також враховуючи збройну агресію російської федерації, особливої актуальності набуває для кримінальної процесуальної науки та правозастосовної діяльності проблема дотримання засад кримінального провадження.

У ст. 129-1 Конституції України зазначено, що суд реалізує свою владу шляхом ухвалення обов'язкового судового рішення іменем України. Такий підхід законодавця вказує на те, що єдиним легітимним актом здійснення правосуддя є судові рішення у вирокі, постанові, рішенні, ухвалі, окремій ухвалі, а якісне рішення – основний показник якості правосуддя. Саме тому існують законодавчі вимоги щодо змісту та форми судових рішень, у тому й числі закріплені у Кримінально процесуальному кодексі України.

Однією із важливих проблем сучасної теорії та практики кримінального провадження є проблема дотримання вимог судових рішень – вмотивованості, обґрунтованості та законності, – які означають головну якісну характеристику судового рішення і включають його окремі складові. Окрім того, ці вимоги тісно пов'язані між собою, але мають самостійне значення і судові рішення не може вважатися правосудним, коли хоча б одна з них недотримана.

Дослідженням цієї проблематики присвятили свої дисертаційні дослідження В. І. Чорнобук («Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу», 2007 р.), Н. В. Глінська («Обґрунтування рішень у кримінальному процесі», 2016 р.), В. В. Тютюнник («Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду», 2016 р.), О. А. Струць («Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства», 2018 р.), А. Р. Туманянц («Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства», 2018 р.), Я. В. Замкова («Законність та обґрунтованість рішень судді у стадії підготовчого

провадження в кримінальному процесі України», 2020 р.), Т. В. Лотиш («Вмотивованість судових рішень як елемент права на справедливий судовий розгляд у кримінальному процесі», 2024 р.). Окрім того, питанням вимог до судових рішень присвятили свої наукові праці такі вчені як М. І. Бажанов, Ю. М. Грошевний, М. П. Климчук, К. О. Мудрицька, В. Г. Пожар, С. О. Шульгіна та ін.

Але не дивлячись значну розробку цієї проблематики та закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України вимог щодо змісту вмотивованості, обґрунтованості та законності судових рішень, залишаються дискусійними питання щодо їх змісту. Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне зупинитися на дискусійних питаннях визначення сутності цих вимог. Це й буде метою нашого дослідження.

1. Вмотивованість судового рішення: поняття та критерії

У пунктах 34-35 Висновку щодо якості судових рішень Консультативною радою європейських суддів зазначено, що «якість судового рішення залежить головним чином від якості його вмотивування. ... Виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, але, насамперед, є гарантією проти свавілля. По-перше, це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати доводи, що лежать в основі рішення й забезпечують його правосудність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система»¹. Окрім того, вмотивованість рішень суду необхідно розглядати як самостійну вимогу, яка не є тотожною вимогам законності та обґрунтованості.

Варто відзначити, що сьогодні питанню вмотивованості судових рішень у кримінальному провадженні присвячено наукові дослідження, серед яких, дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Т. В. Лотиш на тему «Вмотивованість судових рішень як елемент права на справедливий судовий розгляд у кримінальному процесі» (2024), наукові статті та тези доповідей з цієї тематики К. О. Мудрицької («Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення»), В. Г. Пожар («Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення»), І. В. Складенко («Правова природа вмотивованості вироку як вимоги та ознаки») та ін.

¹ Висновки № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень. Офіц. сайт. Судової влади України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vism_11_2008.pdf (дата звернення 17.01.2025)

вчених. Але, дискусійні питання щодо визначення поняття «вмотивованості» залишаються.

Так, наприклад, К. О. Мудрицька вважає, що вмотивоване рішення – це рішення суду, в якому належним чином зазначаються підстави, на яких воно ґрунтується. Також, обов'язково зазначається чому деякі докази були враховані або відхилені, а також позиція суду щодо застосування норм матеріального та процесуального права. Більш того, мотивація рішення є відображенням усіх мотивів та обґрунтувань судження за його змістом, тобто, фактично, двох взаємних вимог, пов'язаних із формою «мотивації» та «обґрунтованості», а також змісту².

Натомість В. Г. Пожар вважає, що вмотивованість це така властивість судового рішення, яка свідчить про аналіз усієї сукупності доводів (підстав) для прийняття рішення, наведення належних достатніх мотивів, приведення їх в таку систему, яка підтверджує і переконує у правильності прийнятого рішення, яка відповідає всім вимогам закону³. Ю. М. Грошевський аргументує, що мотивування – це зовнішній вираз процесу формування змісту знань, що привели до конкретних висновків по суті справ, що розглядається. Таким чином, в мотивах судового рішення опосередковуються не лише результат суддівського переконання, але і передається формування кінцевого висновку. Іншими словами, мотивування – це процес обґрунтування наявних в судовому рішенні висновків по суті справи, що розглядається, та суддівського переконання в достовірності зібраних і досліджених під час судового розгляду доказів у їх взаємозв'язку і взаємозалежності⁴. На погляд С. О. Шульгіна, вмотивованість відображає відповідні доводи за результатами досліджених процесуальних джерел доказування і проведеної оцінки доказів, пояснює, чому саме встановлення цих обставин вимагає керуватися тією чи іншою нормою процесуального, матеріального права в силу яких визнана необхідність прийняття саме

² Мудрицька К. О. Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2022. №2. С. 25-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2022-2-4>

³ Пожаров В. Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 298.

⁴ Дробчак Л. В. Вмотивованість судового рішення, яким вирішується питання про відвід. *Юридична осінь 2019 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених* (Харків, 29 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2019. С. 623-624.

такого процесуального рішення⁵. Х. Р. Тайлієва, досліджуючи питання судових рішень у кримінальному процесі, відзначає, що вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення⁶.

Як відзначалося нами, комплексне дослідження вмотивованості судових рішень проведено Т. В. Лотиш, яка на підставі узагальнення існуючих наукових концепцій з суміжними галузями знань щодо вмотивованості судового рішення у парадигмі наукових досліджень дійшла висновку: «вмотивованості судового рішення як унікальної правової категорії, яка одночасно є вимогою до акта судової влади та продуктом мисленневих операцій на основі переконання та цінностей суб'єкта, який його приймає (судді), та ряду інших об'єктивних та суб'єктивних чинників. Поняття вмотивованості розглянуто, виходячи з його семантичного значення, а також у контекстах суміжних галузей знань. При аналізі категорії вмотивованості у психологічному контексті встановлено, що це категорія, на яку впливають фактори суб'єкта, який здійснює мотивування: попередній досвід, політичні погляди, інтелектуальні та темпераментні риси, загальна та юридична освіта, особисті зв'язки соціальний статус судді тощо. Визначено, що в логічно-доктринальному контексті вмотивованість означає зовнішнє вираження мисленневих операцій за правилами формальної логіки, враховуючи доктринальні підходи у існуючій правовій системі для формування кінцевого рішення у справі. На основі цього запропоновано теоретичну схему правової аргументації із визначенням переліку елементів, незалежно від моделі судового правозастосування. Аргументовано що значення вмотивованості полягає не лише в дотриманні вимог, які встановлені законодавством, а й у тому, що це гарантія дотримання прав усіх учасників судового процесу, а в першу чергу права на справедливий судовий розгляд. Для громадськості вмотивованість судового рішення є показником якості функціонування всієї судової системи»⁷.

Отже, виходячи з висловлених вченими визначеннями поняття «вмотивованості» судових рішень можна відзначити, що вони мають

⁵ Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 11.

⁶ Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі : дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. С. 6.

⁷ Лотиш Т. В. Вмотивованість судових рішень як елемент права на справедливий судовий розгляд у кримінальному процесі: дис. д-ра філософії за спец. 081 «Право» / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2024. С. 185.

спільні твердження, серед яких: мотиви ухвалення та прийняття рішення.

Л. П. Брич зауважує, що у судовій практиці України вона «натрапила лише на одне судове рішення, коли невмотивованість вироку суду першої інстанції стала єдиною підставою для його скасування. Так, ухвалою суду апеляційної інстанції, було скасовано вирок суду першої інстанції через те, що суд у вирок не дав оцінку багатьом доказам, поданим стороною державного обвинувачення. Мені також відомо лише про одне судове рішення, в якому суд апеляційної інстанції визнав порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції, через невмотивованість вироку суду першої інстанції, пославшись на п. 280 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України». Колегія суддів погоджується з доводами апелянта про те, що суд першої інстанції не дав відповіді на всі ключові аргументи сторони захисту, – сказано в цій же ухвалі Апеляційного суду Львівської області»⁸.

Вимога про вмотивованість у КПК України зустрічається понад 40 разів: 19 – вмотивована ухвала; 13 – вмотивована постанова; 9 – вмотивоване судове рішення; 3 – вмотивоване клопотання; 2 – вмотивоване подання; вмотивований вирок, вмотивована заява про відмову та вмотивований відвід – по 1 кожний.

Зауважимо, що законодавець в окремих статтях КПК України одночасно застосовує словосполучення «винесення вмотивованої постанови (ухвали)», проте не дає загального поняття вмотивованого рішення. Разом з тим, законодавець визначає поняття вмотивованості судового рішення, під яким слід розуміти рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення (ч. 4 ст. 370 КПК України). Такий підхід законодавця дозволяє виділити два критерії вмотивованості судового рішення: 1) наведення мотивів і підстав прийняття рішення, які мають бути належними, щоб переконати об'єктивного спостерігача у правильності висновків суду; 2) наведення мотивів і підстав прийняття рішення, які мають бути достатніми, щоб переконати об'єктивного спостерігача у правильності висновків суду.

Що ж стосується понять «мотиви» та «підстави», то під мотивами слід розуміти встановлені судом фактичні обставини справ, що спонукають суд до прийняття конкретного рішення. Щодо підстав, то під ними вважають встановлення відповідності визнаних судом встановлених, фактичних обставин справ, тим приписам закону, з яким пов'язується прийняття певного конкретного судового рішення.

⁸ Брич Л. П. Право на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63. С. 270.

Для уточнення змісту поняття «вмотивованість судового рішення» необхідно також звернутися й до інтерпретації Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у кримінальному провадженні. Відзначимо, що вимога вмотивованості судового рішення прямо не закріплено у ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р. В інтерпретації ЄСПЛ вона є складовою судового розгляду як щодо кримінальних, так і стосовно інших видів проваджень. Разом з тим, у разі порушення національними судами цієї вимоги ЄСПЛ констатує порушення гарантій, закріплених у ч. 1 ст. 6. Право на справедливий суд Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р.

К. О. Мудрицька аналізуючи прецедентну практику Європейського суду з прав людини виділяє наступні критерії вмотивованості рішення суду:

1) в рішенні мотивується правові питання та факту, але обсяг мотивації може змінюватися залежно від характеру рішення та обставин справи;

2) рішення містить відповіді на основні аргументи сторін;

3) у рішенні чіткі та доступні аргументи та мотиви, що обґрунтовують позицію суду, що дозволить стороні, вразі необхідності, подати апеляційну чи касаційну скаргу з належним її обґрунтуванням;

4) рішення підтверджує, що сторони були заслухані судом;

5) рішення є результатом неупередженого розгляду судом зауважень, аргументів та доказів, представлених сторонами;

6) рішення демонструє дії суду щодо відбору аргументів та прийняття рішень⁹.

Окрім того, Л. П. Брич відзначає, що вимога про вмотивованість судового рішення спрямована на досягнення таких цілей:

1) забезпечити зобов'язання органу державної влади виправдати свої дії (п. 58 Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10.02.2010 р. (заява № 4909/04));

2) продемонструвати сторонам, що вони були почуті (п. 58 Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10.02.2010 р. (заява № 4909/04) та п. 89 Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 06.09.2005 р. (заява № 65518/01));

3) дати сторонам можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищестоящою інстанцією (п. 58 Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10.02.2010 р. (заява № 4909/04));

⁹ Мудрицька К.О. Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2022. № 2. С. 25-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2022-2-4>

4) забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя (п. 89 Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 06.09.2005 р. (заява № 65518/01))¹⁰.

Виходячи з вищевикладеного, цікавою є точка зору І. В. Скляренко, який зауважує, що судові рішення з точки зору ст. 6 Конвенції має дати відповіді на основні й важливі для сторони аргументи. Слід вимагати від вироку мотивованої оцінки кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику. Європейський суд з прав людини дійсно констатував, що рівень мотивування суду може бути різним в залежності від характеру рішення. Однак наведене зовсім не наділяє суд правом не надавати відповіді на «незручні» для загальної канви судового рішення аргументи учасників провадження. Особа, яка звертається до суду, має право на те, щоб її було заслухано і надано об'єктивну оцінку її доводам і міркуванням¹¹.

Проведений нами аналіз вироків щодо кримінальних справ (з 01.01.2019 р.) у Єдиному державному реєстрі судових рішень показав, що у 42 вироків, розглянутих апеляційними судами вказується на «немотивованість» притягнення до кримінальної відповідальності або призначення покарання за вчинені кримінальні правопорушення.

У ч. 6 ст. 368 КПК Україна зазначено, що обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність до суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку, суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Суду. Відтак, висувати до мотивування судового рішення слід висувати до судів вищих інстанцій, оскільки на них покладено завдання належним чином підтвердити чи спростувати рішення судів нижчої інстанції. Так, суд апеляційної інстанції, як і суд касаційної інстанції, повинен надати власну правову оцінку наведеним доводам і наданим сторонами доказів, неприпустимо формально посилатися лише на те, що сторона не довела своїх аргументів чи доводів. Суд вищої інстанції повинен здійснити правову оцінку усіх фактичних обставин справи та доводів сторін та не

¹⁰ Брич Л. П. Право на вмотивоване судові рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63. С. 273.

¹¹ Скляренко І. В. Правова природа вмотивованості вироку як вимоги та ознаки. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 14. С. 189. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-186-192>

обмежувалися лише формальними висновками про те, що сторони не пожали до суду доказів на підтвердження своїх вимог та заперечень¹².

Підтвердженням цієї точки зору, зокрема, є вирок Херсонського апеляційного суду щодо номера судового провадження: 11-кп/819/84/20, де колегія суддів обґрунтовуючи мотиви суду зауважує: «В апеляційній скарзі прокурором не оспорується висновки суду про доведеність винуватості ОСОБА_7 у вчиненні кримінальних правопорушень за встановлених і викладених у вирокі обставин та кваліфікацію його дій за ч. 1 ст. 121 КК України, а тому вирок в цій частині в апеляційному порядку не переглядається відповідно до положень ч.1 ст. 404 КПК України.

Вирок колегією суддів переглядається в межах доводів апеляційної скарги лише в частині призначення покарання.

Відповідно до вимог ст. 65 КК України суд призначає покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Як видно із вироку, визначаючи ОСОБА_7 вид та міру покарання суд першої інстанції врахував характер і тяжкість скоєних кримінальних правопорушень, особу обвинуваченого, який позитивно характеризується за місцем проживання, на обліку у лікаря-психіатра та лікаря-нарколога не перебуває.

Обставинами, що пом'якшують покарання суд визнав щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, неправомірну поведінку потерпілої ОСОБА_8, та встановив відсутність обставин, що обтяжують покарання.

Суд також врахував обставини справи, те, що ОСОБА_7 в силу ст. 89 КК України раніше не судимий, має на утриманні неповнолітню дитину, висновок досудової доповіді органу пробації щодо можливості виправлення обвинуваченого без ізоляції від суспільства, визнання обвинуваченим вини у скоєних злочинах, відсутність претензій матеріального та морального характеру з боку потерпілих, примирення між потерпілими та обвинуваченим, та дійшов висновку про можливість звільнення обвинуваченого від відбування покарання з випробуванням, вважаючи, що його виправлення можливе без ізоляції від суспільства, з огляду на наявність у ОСОБА_7 мотивації до позитивних змін, та те, що він шкодує про вчинене.

¹² Так само.

Колегія суддів не може погодитися із таким висновком, оскільки він є немотивованим»¹³.

Таким чином, підводячи підсумок, вважаємо, що у КПК України вмотивованість судових рішень означає, що суд має чітко пояснити, на яких доказах і нормах права ґрунтуються його висновки, а також чому ті чи інші докази були прийняті або відхилені. Вмотивованість рішень є не лише формальною вимогою, але й важливим елементом забезпечення права особи на справедливий суд, закріпленого у статті 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р. У вироках апеляційних судів перегляд справ проводиться через призначення конкретного виду та розміру покарання, їх задоволення – частково: скасовується вирок суду першої інстанції та ухвалюється в цій частині новий вирок. Це виникає через неврахування судами під час вибору і застосування норми закону України про кримінальну відповідальність характеру і ступеню суспільно небезпечних діянь при ухваленні вироку.

2. Обґрунтованість судових рішень та відмежування від «вмотивованості» судового рішення

Л. Г. Бзова відзначає, що для обґрунтування констатації доведених фактів використовуються аргументи, а для обґрунтування вибору між можливими тлумаченнями норми – інтерпретаційні. Для такого обґрунтування інтерпретаційних рішень, вибору між можливими тлумаченнями норми на папері можна використовувати різноманітні аргументи, навіть у межах допустимих, але в юридичній практиці консолідується низка спеціальних аргументів, які вважаються обґрунтованими. Це те, що раніше називали канонами тлумачення. Дослідження принципу обґрунтованості рішень суду неможливе без звернення до аналізу юридичної аргументації зокрема. Суть юридичної аргументації полягає у наведенні переконливих правових аргументів, доказів щодо правильності розв'язання спірного питання саме запропонованим шляхом, розуміння змісту певної норми, поширення її дії на конкретні відносини і розв'язання на її підставі конкретної життєвої ситуації. Аргументація є важливим компонентом юридичної практики¹⁴.

За словами П. Піменти, обґрунтованість можна спостерігати за двома теоретичними моделями: «Перш за все, обґрунтованість розглядається

¹³ Вирок Херсонського апеляційного суду від 09.01.2020. Єдиний унікальний номер справи: 661/2175/19. Номер провадження: 11-кп/819/84/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86825104> (дата звернення 17.01.2025)

¹⁴ Бзова Л. Г. Обґрунтованість судового рішення у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №1. С. 238. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/59>

як синонім існування норми. Сказати, що норма є чинною, означає підтвердити, що вона належить до певної правової системи. Дійсним стандартом є той, що вироблений компетентним органом відповідно до процедури, передбаченої законом. Отже, у цій позиції обґрунтованість є суттю норми, не враховуючи змісту правової норми у разі її аналізу. Інший спосіб розглянути проблему – зрозуміти дійсність як предикат, як атрибут правової норми. Отже, йдеться про відповідність норми правовій системі, саме тому в такій моделі в межах правового світу площину дійсності та існування розділяють. Отже, обґрунтованість розглядається як якість, як щось, що додається до об'єкта – юридична норма, а не як його власна суть»¹⁵.

У науковій літературі обґрунтованість рішення часто визначають як юридичну аргументацію. І хоча, на думку деяких дослідників, закон не послуговується саме цим терміном, він містить перелік обов'язкових елементів рішення та висновку, одним із яких є мотивувальна частина. Саме в мотивувальній частині викладаються аргументи на підтвердження прийняття конкретного рішення. Не можна розцінювати як аргумент одне лише посилання на положення Конституції чи міжнародних актів, рішення ЄСПЛ, на неаргументовані висловлювання у власних рішеннях. Простий набір подібних посилань або висмикування окремих положень розмірковувань певного суду не відповідає вимогам до змісту мотивувальної частини рішення, вони не породжують переконання в обґрунтованості аргументами позиції суду, а отже невмотивоване рішення не може вважатися легітимним¹⁶.

Досліджуючи питання обґрунтованості судових рішень, варто відзначити, що відповідно до ч. 3 ст. 370 КПК України, обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. Таке визначення вказує: по-перше, судові рішення повинно бути ухвалені на підставі об'єктивного з'ясування обставин; по-друге, такі обставини, мають бути підтверджені доказами; і по-третє, такі докази повинні бути отримані з дотриманням вимог безпосередності судового розгляду та відповідати властивостям належності, допустимості, а також бути достовірними та достатніми для того, щоб зробити об'єктивні висновки про наявність чи

¹⁵ Pimenta Paulo Roberto Lyrio. Normas de competência e o controle de validade da norma impositiva tributária. Segurança jurídica na tributação e Estado de Direito, p. 840.

¹⁶ Савенко М. Д. Юридична аргументація в конституційному судовому процесі: методологічний аспект. *Наукові записки НаУКМА*. Серія «Юридичні науки». 2012. № 129. С. 12-15.

відсутність фактичних обставин справ, які є підставами прийняття судового рішення.

Отже, це вказує на те, що обґрунтовані судові рішення – це просто юридичний обов'язок, такі рішення слугують декільком цілям. По-перше, обґрунтовані судові рішення демонструють сторонам, що їхні аргументи були почуті та розглянуті. По-друге, завдяки належній аргументації сторони процесу можуть зрозуміти, чому і яким чином суддя дійшов певного висновку, і відповідно, розглянути питання про необхідність оскарження рішення¹⁷.

Проте, не дивлячись на те, у КПК України закріплено поняття «обґрунтованості», дискусії навколо його тлумачення серед вчених існують. Так, наприклад, Л. М. Гуртієва відзначає, що безпосередньо текстуально у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не закріплено вимог щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, але у рішеннях ЄСПЛ вони інтерпретуються як елемент права на справедливий суд (складова частина або гарантія «справедливого правосуддя», «справедливого судового розгляду»). Також вчена звертає увагу, що у Висновку № 11 зазначено: «чітке обґрунтування та аналіз є базовими вимогами до судових рішень та важливим аспектом права на справедливий суд»¹⁸. Д. А. Пеший стверджує, що «обґрунтованим є рішення, в якому сформульовані висновки та викладені рішення відповідають встановленим фактичним обставинам і наявним доказам, зібраним, перевіреним і оціненим у встановленому законом порядку»¹⁹. Натомість Х. Р. Тайлієва, яка називає обґрунтованість універсальною вимогою, що стосується всіх рішень, що приймають уповноваженими суб'єктами як у досудовому, так і в судовому кримінальному провадженні. Вчена наголошує, що виконання загальних завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК, так і безпосередніх завдань кожної з його стадій, у тому числі стадії судового розгляду, прямо залежать від обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень, які

¹⁷ HELP онлайн-курс: Обґрунтованість судових рішень і права людини. Офіц. сайт Вища школа адвокатури НААУ. Публ. 08.02.2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/help-onlain-kurs-obgruntovanist-sudovix-risen-i-prava-liudini> (дата звернення 17.01.2025)

¹⁸ Гуртієва Л. М. Окремі позиції Європейського суду з прав людини щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 284.

¹⁹ Пеший Д. А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. С. 11.

приймаються і реалізуються на кожному етапі кримінального провадження²⁰.

В. Г. Пожаров обґрунтованість рішення визначає як відповідність викладених в ньому висновків про фактичні обставини справи доказам, які є у справі і отримані в результаті діяльності суду по їх збиранню, перевірці і оцінці, що передувала прийняттю рішення²¹.

І в цьому аспекті цікавою є точка зору В. Н. Глинської. Вчена досліджуючи обґрунтованість рішень у кримінальному процесі, сформулювала такі суттєві риси кримінально-процесуального рішення: «обов'язковість його прийняття у встановленому законом порядку та вираження у визначеній законом формі; правовій, державно-владній, загальнообов'язковій, владно-розпорядчій, пізнавально-посвідчувальній, спонукальній та ініціюючій характер; спрямованість на вирішення певних кримінально-правових, кримінально-процесуальних та кримінологічних завдань. Узагальнення зазначених рис дозволило сформулювати визначення кримінально-процесуального рішення як вираженого у встановленій законом формі індивідуального правозастосовного акту, в якому компетентні державні органи і посадові особи у передбаченому законом порядку з метою вирішення правових і кримінологічних завдань надають відповіді на питання, що виникли по справі, і виражають владне волевиявлення про дії або бездіяльність, що впливають із встановлених на момент винесення рішення фактичних обставин справи і приписів чинного законодавства»²².

Що ж стосується судової практики, то відповідно до п. 2 Постанови Верховного Суду України від 18.12.2009 р.: «Обґрунтованим визнається рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають

²⁰ Тайлієва Х.Р. Обґрунтованість деяких підсумкових рішень суду першої інстанції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. nr. 5/1(15), С. 119.

²¹ Пожаров В. Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 300.

²² Глинська Н. В. Обґрунтованість рішень у кримінальному процесі : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. С. 7.

встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які значення для вирішення справи»²³.

Окрім того, у Висновку №11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Кабінету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, серед іншого, звертається увага на те, що «всі судові рішення повинні бути обґрунтованими; у викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін і доречні доводи, здатні вплинути на вирішення спору; виклад підстав для прийняття рішення не повинен неодмінно бути довгим, оскільки необхідно знайти належний баланс між стислістю та правильним розумінням ухваленого рішення; обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент заявника на підтримку кожної підстави захисту; обсяг цього обов'язку суду може змінюватися залежно від характеру рішення»²⁴.

Виходячи із вищевикладеного можна відзначити, що процесуальна форма обґрунтованості по суті є проявом самої природи рішення як акту, що містить відповіді на правові питання, які виникли у справі та визначає дії, які мають бути здійснені у зв'язку зі встановленими фактичними обставинами. Оскільки кожне рішення приймається саме у зв'язку з певними фактичними даними – доказів, на підставі яких приймаються певні рішення і які, власне, і обґрунтовують його. В основі кожного рішення повинні лежати встановлені у справі фактичні обставини, що свідчать про наявність підстав, якими закон пов'язує можливість прийняття цього рішення.

Так, наприклад, у вироку Львівського апеляційного суду щодо провадження № 11-кп/811/222/23, де зазначено: «В обґрунтування апеляційної скарги прокурор звертає увагу на те, що санкція ч. 1 ст. 369 КК України серед іншого передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до чотирьох років. Зазначає, що суд першої інстанції, призначаючи обвинуваченому покарання у межах санкції ч. 1 ст. 369 КК України допустив неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність та необґрунтовано призначив обвинуваченому покарання у виді позбавлення волі на строк один рік.

Заслухавши доповідача, думку прокурора, який підтримував апеляційну скаргу, обвинуваченого та його захисника, які заперечили проти апеляційної скарги, оскільки в суді першої інстанції прокурор

²³ Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Верховного Суду України від 18.12.2009 №14. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text> (дата звернення 17.01.2025)

²⁴ Висновки № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень. Офіц. сайт Судової влади України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення 17.01.2025)

просив призначити обвинуваченому покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік, дослідивши матеріали провадження, доводи апеляційної скарги, колегія суддів вважає, що апеляційна скарга підлягає задоволенню з наступних підстав.

Висновок суду про доведеність вини ОСОБА_7 у вчиненні зазначеного у вирокі злочину відповідає фактичним обставинам справи, підтверджується зібраними у справі та перевіреними в судовому засіданні доказами і є обґрунтованим, що в апеляційній скарзі не оспорується.

Колегія суддів погоджується із доводами прокурора у апеляційній скарзі про те, що обвинуваченому необґрунтовано призначено покарання за вчинення, інкримінованого йому злочину, у виді позбавлення волі на строк один рік»²⁵.

Це дозволяє вважати, що обґрунтованість рішення – це відповідність викладених в ньому висновків про фактичні обставини справи доказам, які є у справі і отримані в результаті діяльності по їх збиранню, перевірці та оцінці, що перебувають прийняттю рішення. Обов'язково всі твердження, що містяться як в описовій, так і в результативній частині рішення мають бути обґрунтованими. При цьому власне рішення, виражене в резолютивній частині, повинне витікати з обставин, визнаних встановленими і відображеними в описовій (описо-мотивувальній) частині документи.

Що ж стосується питання відмежування «обґрунтованості» від «вмотивованості» судового рішення, то зауважимо:

- обґрунтованим є судове рішення, якщо воно ухвалене судом на підставі обставин у судовій справі, які повно і всебічно з'ясовані на основі доказів, що були досліджені судом;

- вмотивованим є судове рішення, в якому належним чином зазначені підстави, на якому воно ґрунтується.

Окрім того, при співвідношенні обґрунтованості та вмотивованості рішення, слід мати на увазі, що незважаючи на взаємозв'язок і взаємообумовленість цих властивостей рішення, вказані поняття не можуть бути ототожені.

3. Проблемні питання законності судових рішень

Для сучасної юридичної науки характерне різноманіття наукових підходів до визначення поняття законності. У літературі законність розглядають як метод здійснення державної влади, політико-правовий

²⁵ Вирок Львівського апеляційного суду від 04.05.2023. Справа № 457/173/23. Номер провадження: 11-кп/811/222/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110634163> (дата звернення 17.01.2025)

режим, елемент демократії, соціальний стан, умови здійснення правопорядку, основний принцип діяльності державних органів і посадових осіб. В основному законність розглядають як засаду (принцип), метод поведінки і режим суспільного життя. Узагальнюючи існуючі підходи щодо поняття законності, М. П. Клімчук відзначає, що в юридичній науці розуміння засади законності як суворого та неухильного виконання законів і правил. Засада законності потребує якісного законодавства, яке в свою чергу означає хорошу правову техніку і зміст законодавства²⁶.

У ч. 2 ст. 370 КПК України зазначено, що законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. Але, І. В. Завальнюк зауважує, що «в юридичній літературі різні автори визначають додаткові об'єктивно існуючі, що не мають законодавчого закріплення вимоги, при порушенні яких судові рішення скасовано не буде, але певні негативні наслідки можуть все ж таки мати місце. Зустрічаються значні розбіжності щодо того, які вимоги пред'являються до судового рішення, що пояснюється різноманітністю підходів при аналізі такого складного явища, як рішення суду, а також відсутністю загальної концепції правомірності подібних актів»²⁷.

Питання законності судових рішень привертає значну увагу дослідників. Проте, деякі з них вказують й на інші аспекти законності. Так, наприклад, С. О. Шульгін відзначає, що рішення слідчого можна вважати законним, якщо дотримано наступні вимоги: 1) слідчий, який прийняв таке рішення, законодавчо уповноважений на його прийняття; 2) прийняття вказаного рішення передбачене законом; 3) рішення винесене за наявності визначених законом підстав, та з дотриманням передбачених умов; 4) прийняте рішення містить достатнє обґрунтування, яке не викликає сумнівів, та вмотивованість; 5) складений за результатами прийнятого рішення документ містить всі передбачені законом реквізити. До того ж, у передбачених законом випадках при прийнятті такого рішення ще й правильно застосувати норми кримінального кодексу (щодо кваліфікації, підстав закриття кримінального провадження чи звільнення від кримінальної відповідальності), а також норми цивільного кодексу (з питань

²⁶ Клімчук М. ст. П. Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень як елемент засади законності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 57.

²⁷ Завальнюк І. В. Законність та обґрунтованість судового рішення як гарантія реалізації засад справедливості судового розгляду. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2021. №10. С. 65. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2021-10-09>

визначення завданої шкоди та підстав вжиття заходів щодо її відшкодування)²⁸.

Н. В. Глинська зазначає, що найважливішою умовою високоякісного судочинства є законність усіх процесуальних рішень, що ухвалюються в перебігу кримінального провадження. Традиційно в науці кримінального процесу вимогу законності кримінальних процесуальних рішень (далі – КПР) вчені пов'язують із суворою відповідністю форми і змісту конкретного процесуального акта нормам чинного матеріального і кримінального процесуального законодавства та правильним його застосуванням щодо конкретної ситуації. Також вчена пропонує під законністю розуміти таке КПР, яке ухвалене відповідно до норм процесуального і матеріального права, що підлягають застосуванню до цих правовідносин з дотриманням положень частин третьої-шостої ст. 9 КПК, а також із правильним їх тлумаченням у спосіб, що є найбільш сприятливим для реалізації прав та свобод учасників провадження²⁹. На думку Я. В. Замкова, законність рішень судді у підготовчому провадженні полягає у суворому дотриманні вимог Конституції України, норм Кримінального процесуального кодексу України, міжнародних договорів згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та вимог інших актів законодавства і правил застосування положень кримінального закону щодо кваліфікації дій обвинуваченого³⁰. Натомість С. М. Зеленський вказує, що визначаючи поняття і сутність законності, як загальної засади кримінального провадження, законодавець зобов'язує суд, слідчого, суддю, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, інших службових осіб органів державної влади дотримуватися вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 9 КПК України), в тому числі і Конвенції³¹.

Відзначимо, що у широкому сенсовому значенні законність визначається як фундаментальна юридична категорія, що є критерієм правового життя суспільства та громадян. Це комплексне політико-

²⁸ Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. С. 10-11.

²⁹ Глинська Н. В. Законність кримінальних процесуальних рішень (змістовий аспект). *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 2. С. 129, 138.

³⁰ Замкова Я. В. Законність та обґрунтованість рішень судді у стадії підготовчого провадження в кримінальному процесі України : дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2020. С. 77.

³¹ Зеленський С. М. Утвердження принципів верховенства права і законності у кримінальному судочинстві України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. №2(6). С. 7.

правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права й держави³². Що ж стосується вузького правозастосовного значення, то формулювання цього явища відтворене ЄСПЛ. Зокрема, Суд указує, що під терміном «закон» варто розуміти як норми, установлені писаним правом, так і правила, що сформувалися в прецедентному праві. Закон має відповідати якісним вимогам, насамперед вимогам «доступності» й «передбачуваності»³³. При цьому вказується, що «закон» має бути доступним: громадянин повинен мати змогу отримати адекватну інформацію за обставин застосування правових норм у конкретному випадку. Норма не може розглядатися як «закон», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, щоб громадянин міг регулювати свою поведінку. Людина повинна мати можливість у разі необхідності за належної правової допомоги передбачити, наскільки це розумно за конкретних обставин, наслідки, до яких може призвести певна дія

Зауважимо, що ЄСПЛ у свої рішеннях неодноразово вказував на суттєві порушення прав людини під час досудового розслідування, яке призвели до прийняття судами України до незаконних рішень, наприклад, «Поминяло проти України» від 11.02.2016 р., «Сокіл проти України» від 22.10.2015 р. та ін. Зокрема, у справі «Сергій Волосюк проти України» від 12.03.2009 р., ЄСПЛ виклав вимоги до «законності» відповідно до п. 4 ст. 5 Конвенції – в контексті перевірки судом законності позбавлення свободи та наголосів, що згідно з п. 4 ст. 5 Конвенції затримана чи взята під варту особа має право ініціювати провадження з метою перевірки судом процесуальних та матеріально-правових умов, які є неодмінними для забезпечення «законності» – у значенні п. 1 ст. 5 Конвенції – позбавлення її свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, яка послужила підставою для затримання, та легітимність мети, з якою здійснювалися це затримання і подальше тримання від вартою (справа «Граусліс проти Литви» від 10.10.2000 р.).

Виходячи із вищевикладеного, відзначимо, що такі тлумачення «законності» (у широкому та вузькому значенні) дозволяє зауважити, що законність судового рішення необхідно трактувати не лише формально, з урахуванням вимог верховенства права. Окрім того, у Висновку № 11

³² Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. С. 274.

³³ Рішення ЄСПЛ від 23 червня 1995 року у справі «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» (Tolstoy Miloslavsky v. the UK), заява № 18139/91. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{{«itemid»: \[«001-57947»\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{{«itemid»: [«001-57947»]}}) (дата звернення 17.01.2025)

(2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Кабінету Міністрів Ради Європи, звертається увага на те, що «суддівські рішення в основному ґрунтуються на законах, прийнятих законодавчими органами, або, якщо це країни загального права, на законах та на принципах, встановлених судовим прецедентом. Ці джерела права не тільки визначають, які права мають користувачі системи правосуддя та яка поведінка карається кримінальним законом, а й визначають процедури прийняття судових рішень. Таким чином, вибір, зроблений законодавчими органами, впливає на тип та обсяг справ, що надходять до суду, та на порядок їх розгляду. На якість судових рішень можуть впливати занадто часті зміни в законодавстві, недосконале написання проектів законів або нечіткості в змісті законів, а також недоліки процесуальних правил. Тому КРЄС вважає за доцільне, щоб національні Парламенти оцінювали та стежили за впливом чинного законодавства й законопроектів на систему правосуддя і передбачали належні перехідні та процедурні положення, які дозволятимуть суддям вводити їх у дію, приймаючи судові рішення високої якості. Законодавець повинен забезпечити, щоб законодавство було чітке та просте у застосуванні, а також відповідало ЄКПЛ. Щоб сприяти тлумаченню, документи, пов'язані із законопроектною роботою, повинні бути легко доступні та написані зрозумілою мовою. Будь-який законопроект, що стосується відправлення правосуддя та процесуального законодавства, повинен бути предметом розгляду Ради судової влади або еквівалентного органу перед тим, як почнеться його обговорення в Парламенті»³⁴.

Вивчаючи правозастосовну практику та матеріали Вищої ради правосуддя України, можна прийти до висновку, що рішення судів першої інстанції по більшості справ скасовуються на підставі необґрунтованості і незаконності рішення³⁵. Окрім того, у Постанові Верховного Суду України від 29.06.1990 № 5 «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» відзначено: «Звернути увагу судів на необхідність суворого додержання кримінально-процесуального законодавства при здійсненні правосуддя в кримінальних справах незалежно від характеру і тяжкості вчиненого злочину, недопустимість будь-яких відхилень від вимог закону, маючи на увазі, що неухильне додержання передбаченої законом процесуальної

³⁴ Висновки № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень. Офіц. сайт. Судової влади України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vsn_11_2008.pdf (дата звернення 17.01.2025)

³⁵ Вища рада правосуддя України. Офіційний сайт. URL: <https://hcj.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2025 р.)

форми є неодмінною умовою всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи, встановлення істини і прийняття по ній законного, обґрунтованого і справедливого рішення»³⁶.

Проте, наприклад, в ухвалі Рівненського апеляційного суду щодо судового провадження: 11-сс/4815/323/21, то колегія суддів ухвалила: «Ухвалу слідчого судді Рівненського міського суду Рівненської області від 30 вересня 2021 року про продовження строку екстрадиційного арешту стосовно ОСОБА_7 залишити без зміни, а апеляційну скаргу захисника ОСОБА_6 без задоволення»³⁷. І в цьому аспекті відзначимо, що обґрунтовувала свою позицію таким чином: «Колегією суддів встановлено, що слідчий суддя, перевіряючи законність та обґрунтованість клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт), належним чином дослідив матеріали клопотання та додані до нього докази, та дійшов обґрунтованого висновку про необхідність обрання ОСОБА_7 виняткового виду запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Також, з оскаржуваної ухвали вбачається, що слідчий суддя, відповідно до вимог ч. 8 ст. 584 КПК України, не досліджуючи питання про винуватість та не перевіряючи законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі щодо ОСОБА_7, встановив наявність обставин, які згідно зі ст.584 КПК України, є підставою для застосування екстрадиційного арешту, та дійшов обґрунтованого висновку про необхідність задоволення клопотання прокурора та продовження щодо останнього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до його фактичної передачі правоохоронним органам Азербайджанської Республіки для притягнення до кримінальної відповідальності в межах строку його екстрадиційного арешту.

З огляду на викладене та враховуючи, що ОСОБА_7 доказів того, що його визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, належності до громадянства України, не надав, йому раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, при застосуванні якого були встановлені ризики, передбаченні ст.177 КПК України, перебуває у міжнародному розшуку правоохоронних органів іноземної держави,

³⁶ Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку: Постанова Верховного Суду України від 29.06.1990 № 5. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90#Text> (дата 17.01.2025)

³⁷ Ухвала Рівненського апеляційного суду від 04.11.2021. Номер судового провадження: 11-сс/4815/323/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100938241> (дата звернення: 17.01.2025 р.)

інкримінований йому злочин за законодавством України є екстрадиційним, строки давності притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, відповідно до ст.49 КК України, не закінчилися, на переконання апеляційного суду слідчий суддя дійшов до законного та обґрунтованого висновку про необхідність продовження застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою (екстрадиційного арешту) щодо ОСОБА_7. Колегія суддів вважає, що враховуючи тяжкість покарання, що загрожує останньому в разі його засудження за можливе вчинення зазначеного злочину, прокурором доведено існування на даний час ймовірного ризику втечі затриманого з метою унеможливлення його подальшої видачі та неможливості застосування до цієї особи будь-якого іншого запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою»³⁸.

У наведеному прикладі відслідковується взаємозв'язок між законністю та обґрунтованістю судових рішень та необхідності їх розмежування. П. П. Андрушко вважає, що «суд у процесі здійснення судового розгляду в кримінальному провадженні здійснює оцінку законності й обґрунтованості рішень, які були прийняті слідчим і прокурором під час проведення досудового розслідування, законність і обґрунтованість застосування ними норм матеріального закону про кримінальну відповідальність щодо кримінально-правової кваліфікації дій обвинуваченого, об'єктивізованих у процесуальному акті, з яким прокурор звертається до суду. Рішення суду може збігатися або не збігатися з кваліфікацією, здійсненою слідчим і прокурором»³⁹. Окрім того, М. П. Клишчук відзначає, що законність і обґрунтованість є індивідуальними, а тому самостійними вимогами, що мають свою, тобто властиву тільки їм якісну визначеність. Тому названі вимоги не можна не тільки ототожнювати, але і протиставляти, наприклад, шляхом абсолютизації самостійності кожної з названих властивостей. Обґрунтованість як вимога, що відображає якісну визначеність змісту процесуальних актів, повинна не лише відповідати законності як загальній вимозі до форми і змісту будь-якого рішення, але і забезпечити його реалізацію у правозастосовній діяльності всіх органів досудового розслідування, прокуратури і суду⁴⁰.

Таким чином, відзначимо, що умовами законності виступає належна реалізація процесуальних норм, що регулюють процес здійснення

³⁸ Так само.

³⁹ Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 8. С. 38.

⁴⁰ Клишчук М. П. Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень як елемент засади законності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 57-58.

правосуддя, починаючи з першої стадії судочинства. Гарантіями законності виступають норми, що закріплюють правила про мову судочинства, склад суду та його компетенцію, порядок вчинення процесуальних дій судом та іншими учасниками судочинства.

ВИСНОВКИ

Судове рішення є найважливішим актом здійснення правосуддя, ухваленим відповідно до норм матеріального та процесуального права. Відповідно до ст. 370 КПК України основними вимогами до судових рішень є законність, обґрунтованість та вмотивованість. Проте, як свідчить проведений нами аналіз щодо дотримання судами вимог до рішень, багато питань залишаються дискусійними та потребують подальшого дослідження.

Отже, проведене нами дослідження вимог до судових рішень у кримінальному провадженні дозволяє відзначити, що мотивація судових рішень є механізмом прийняття обґрунтованих рішень, а також реалізації принципу гласності, доступу до правосуддя, який сприяє справедливості судових рішень і частиною права на захист прав і свобод людини і громадянина. Але, на превеликий жаль, непереконливість мотивування є наслідком самого судового рішення, а невмотивоване рішення не може бути визнано ні обґрунтованим, ні законним. Що ж стосується обґрунтованості рішень суду, то вони мають суттєве значення для прийняття справедливого рішення. Саме ця вимога ухвалення обґрунтованого рішення вказує на те, наскільки якісно суд визначив предмет судового розгляду, предмет доказування, а також дотримався усього комплексу правил, які врегульовують процесуальний порядок зібрання, дослідження та оцінки доказів. Це вказує на те, що законність судових рішень перебуває у взаємозв'язку з обґрунтованістю та вмотивованістю, а розмежування їх між собою має доволі проблематичний характер. Однак, ті виклики, які зараз виникають перед системою кримінальної юстиції, вказують на необхідність розширення вимог, які висуваються до рішення суду.

АНОТАЦІЯ

Відзначено, що однією із важливих проблем сучасної теорії та практики кримінального провадження є проблема дотримання вимог судових рішень – вмотивованості, обґрунтованості та законності, – які означають головну якісну характеристику судового рішення і включають його окремі складові.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що мотивація судових рішень є механізмом прийняття обґрунтованих

рішень, а також реалізації принципу гласності, доступу до правосуддя, який сприяє справедливості судових рішень і частиною права на захист прав і свобод людини і громадянина. Проте, непереконливість мотивування є наслідком самого судового рішення, а невмотивоване рішення не може бути визнано ні обґрунтованим, ні законним. Обґрунтованість рішень суду має суттєве значення для прийняття справедливого рішення. Саме ця вимога вказує на те, наскільки якісно суд визначив предмет судового розгляду, предмет доказування, а також дотримався усього комплексу правил, які врегульовують процесуальний порядок зібрання, дослідження та оцінки доказів. Законність судових рішень перебуває у взаємозв'язку з обґрунтованістю та вмотивованістю, а розмежування їх між собою має доволі проблематичний характер.

Зауважено, що виклики, які зараз виникають перед системою кримінальної юстиції, вказують на необхідність розширення вимог, які висуваються до рішення суду.

Література

1. Висновки № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень. Офіц. сайт. Судової влади України. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення 17.01.2025)
2. Мудрицька К. О. Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2022. № 2. С. 25-29. DOI: <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2022-2-4>
3. Пожаров В. Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 297-300.
4. Дробчак Л. В. Вмотивованість судового рішення, яким вирішується питання про відвід. *Юридична осінь 2019 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 29 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2019. С. 622-626.
5. Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 260 с.

6. Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі : дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. 218 с.
7. Лотиш Т. В. Вмотивованість судових рішень як елемент права на справедливий судовий розгляд у кримінальному процесі: дис. д-ра філософії за спец. 081 «Право» / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2024. 225 с.
8. Брич Л. П. Право на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63. С. 268-281.
9. Скіяренко І. В. Правова природа вмотивованості вироку як вимоги та ознаки. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 14. С. 186-192. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-186-192>
10. Вирок Херсонського апеляційного суду від 09.01.2020. Єдиний унікальний номер справи: 661/2175/19. Номер провадження: 11-кп/819/84/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86825104> (дата звернення 17.01.2025)
11. Бзова Л. Г. Обґрунтованість судового рішення у кримінальному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 238-240. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/59>
12. Pimenta Paulo Roberto Lyrio. Normas de competência e o controle de validade da norma impositiva tributária. *Segurança jurídica na tributação e Estado de Direito*, p. 840.
13. HELP онлайн-курс: Обґрунтованість судових рішень і права людини. Офіц. сайт Вища школа адвокатури НААУ. Публ. 08.02.2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/help-onlain-kurs-obgruntovanist-sudovix-risen-i-prava-liudini> (дата звернення 17.01.2025)
14. Гуртієва Л. М. Окремі позиції Європейського суду з прав людини щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 282-286.
15. Пеший Д. А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 25 с.
16. Тайлієва Х.Р. Обґрунтованість деяких підсумкових рішень суду першої інстанції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. nr. 5/1(15), С. 119-121.

17. Глинська Н. В. Обґрунтованість рішень у кримінальному процесі : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 20 с.

18. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Верховного Суду України від 18.12.2009 №14. Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text> (дата звернення 17.01.2025)

19. Вирок Львівського апеляційного суду від 04.05.2023. Справа № 457/173/23. Номер провадження: 11-кп/811/222/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110634163> (дата звернення 17.01.2025)

20. Климчук М. ст. П. Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень як елемент засади законності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 55-60.

21. Завальнюк І. В. Законність та обґрунтованість судового рішення як гарантія реалізації засад справедливості судового розгляду. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2021. №10. С. 62-71. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2021-10-09>

22. Глинська Н. В. Законність кримінальних процесуальних рішень (змістовий аспект). *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 2. С. 129-138.

23. Замкова Я.В. Законність та обґрунтованість рішень судді у стадії підготовчого провадження в кримінальному процесі України : дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2020. 223 с.

24. Зеленський С. М. Утвердження принципів верховенства права і законності у кримінальному судочинстві України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. №2(6). 13 с. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12zsmuks.pdf> (дата звернення 17.01.2025).

25. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.

26. Рішення ЄСПЛ від 23 червня 1995 року у справі «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства» (Tolstoy Miloslavsky v. the UK), заява № 18139/91. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: \[«001-57947»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«itemid»: [«001-57947»]}) (дата звернення 17.01.2025)

27. Вища рада правосуддя України. Офіційний сайт. URL: <https://hcj.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2025 р.)

28. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку: Постанова Верховного Суду України від 29.06.1990 № 5. Офіц. сайт Верховної Ради України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90#Text> (дата 17.01.2025)

29. Ухвала Рівненського апеляційного суду від 04.11.2021. Номер судового провадження: 11-сс/4815/323/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100938241> (дата звернення: 17.01.2025 р.)

30. Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 8. С. 35-46.

Information about the author:

Politova Anna Serhiivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Law

Mariupol State University

6, Preobrazhenska str., Kyiv, 03037, Ukraine